

บทบาทของโรงภาพยนตร์ในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม*

Roles of Cinema in the Age of Field Marshall Plaek Pibulsongkram

Received:	June	11, 2019
Revised:	August	13, 2019
Accepted:	August	20, 2019

อิสรีย์ คุณากรบดินทร์ (Isaree Kunakornbodin)**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถาปัตยกรรมประเภทโรงภาพยนตร์ โดยมุ่งศึกษาโรงภาพยนตร์ที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยหลัง พ.ศ. 2475 อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องมาจากนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จากการศึกษาพบว่าการชมมหรสพนั้นมีความสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่จำกัดความนิยมเฉพาะในหมู่ชนชั้นนำสยาม และได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 7 อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเฉพาะในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยแรก (พ.ศ. 2481-2487) รัฐบาลได้ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักและประกอบกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อแสดงถึงความเป็น “อารยะ” ของประชาชนในชาติ หนึ่งในนั้นคือการชมภาพยนตร์ อันนำมาซึ่งการก่อสร้างสถาปัตยกรรมเพื่อรองรับกิจกรรมดังกล่าว

ในบทความนี้ใช้หลักฐานประเภทเอกสารจากหอจดหมายเหตุ แบบทางสถาปัตยกรรม และหนังสือที่ระลึกเกี่ยวกับอาคารโรงภาพยนตร์ที่ได้ทำการศึกษา ประกอบกับการสำรวจภาคสนามด้วยตนเอง การศึกษาพบว่าลักษณะร่วมของอาคารเหล่านั้น นอกจากการก่อสร้างด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่แล้ว ยังเป็นสถาปัตยกรรมที่มีขนาดใหญ่ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมมีความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน มีการวางผังและแบ่งพื้นที่ใช้งานอย่างชัดเจน

ผลจากการศึกษานี้จะช่วยพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทยหลัง พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามให้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ : โรงภาพยนตร์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม

* บทความจาก อิสรีย์ คุณากรบดินทร์, “สถาปัตยกรรมสาธารณะประเภทอาคารเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม”, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2561).

** อิสรีย์ คุณากรบดินทร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Isaree Kunakornbodin, Faculty of Architecture, Silpakorn University, kunakornbodin.i@gmail.com, 0869996990

Abstract

This article purposes to study in cinema architecture emphasizing on the study in cinema constructed in the age of Field Marshall Plaek Pibulsongkram after B.E. 2475 (A.D. 1932) resulted from his Nation Building Policy.

The study results indicated that watching entertainments is inherited from the age prior to the Changing of the Ruling but the popularity was specifically limited the Siam elites and there was great popularity in the reign of the King Rama VII. However, after the Changing of the Ruling, in particular the age which Field Marshall Plaek Pibulsongkram took the position of Prime Minister at the first time (B.E. 2481-2487 or A.D. 1938 - 1944), the government promoted the nationals to know and conduct recreational activities to exhibit their “civilization” and one of these activities was watching motion picture which led to architectural construction to support such activities.

This article employed documentation evidences derived from National Archives of Thailand, architectural drawings and memorial books regarding the cinemas studied, accompanied with self-field survey. It was found from the study that the common characteristics of such building, aside from construction using modern technologies, are the large architecture with simple and plain architectural compositions as well as the planning and area separation were conducted obviously.

These study results help in improvement of knowledge regarding new age architecture in Thailand after B.E. 2475.

Keywords: Cinema, Plaek Pibulsongkram

บทนำ

วัฒนธรรมความบันเทิงในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ความบันเทิงในราชสำนักเองมีการเน้นความประณีตงดงามของศิลปะ ซึ่งแตกต่างจากความบันเทิงของราษฎรที่แม้จะรับเอามหรสพความบันเทิงมาจากราชสำนัก ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีทางศาสนา มีการบรรเลงเพลงเพื่อสร้างความรู้สึกรักดีลี้ลี้ แต่ก็มีการปรับปรุงสอดแทรกความสนุกสนานเข้าไปให้สอดคล้องกับรสนิยมที่เน้นความสนุกสนาน แสดงให้เห็นถึงการแปรเปลี่ยนจากพิธีกรรมความศักดิ์สิทธิ์มาสู่ความบันเทิงมากขึ้นโดยมีปัจจัยคือความแตกต่างพื้นฐานทางวัฒนธรรมระหว่างชนชั้น¹

¹ ภัทรวดี ภูษณาภิรมย์. (2549). *วัฒนธรรมบันเทิงในชาติไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน. หน้า 20.

ในยุคสมัยต่อมา การรับวัฒนธรรมบันเทิงจากต่างชาติ นั้นถูกจำกัดเป็นเพียงสิ่งที่สร้างสีสันให้สังคม ราชสำนักรับวัฒนธรรมต่างชาติมาก็เพื่อประยุกต์วัฒนธรรมเหล่านั้นให้เป็นส่วนหนึ่งในจารีตการแสดงของสยาม เป็นการสื่อถึงการอยู่ใต้พระบารมีของพระมหากษัตริย์ กระทั่งสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีการบุกเบิกการจัดมหรสพที่มีการเก็บค่าเข้าชม แตกต่างจากมหรสพแบบเดิมที่จัดขึ้นตามบ้านเรือนหรือในงานบุญตามประเพณีที่ชาวบ้านทั่วไปไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพราะมีเจ้าของงานเป็นเจ้าภาพในการจัดหาและออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด

มหรสพของชาวกรุงที่เป็นราษฎรสามัญในเวลานั้นคือลิเกและละครนอก ส่วนชาวจีนก็จะมีโรงที่มหรสพแสดงอยู่ที่หลาย ๆ โรงทั้งที่ตลาดและศาลเจ้า สำหรับชาวฝรั่งและพวกพลเมืองที่เป็นชนชั้นสูงจะมีมหรสพให้เสพกันอยู่ตามสโมสรและที่โรงแรมโอเรียนเต็ล โดยมีมหรสพเหล่านี้บางครั้งก็จัดกลางแจ้งในสนามหญ้า บางครั้งก็จัดที่ห้องโถงของโรงแรม

โรงละครที่มีกิจการเป็นหลักฐานมั่นคงและมีความทันสมัยคือโรงละครของหม่อมเจ้าอลังการ ซึ่งโรงละครหม่อมเจ้าอลังการนี้นายมาร์คอฟสกีได้นำภาพยนตร์มาฉายเป็นครั้งแรก และนับแต่นั้นมาภาพยนตร์ก็กลายเป็นมหรสพที่เข้ามาให้ความบันเทิงแก่ชาวสยาม

สถานแสดงมหรสพที่มีการก่อสร้างขึ้นเป็นการถาวรของกรุงเทพฯ อีกแห่งหนึ่งที่น่าสนใจในขณะนั้นคือโรงละครปรินซ์เธียเตอร์ (Prince Theatre) โดยในช่วงแรกที่เปิดแสดงนั้นไม่ได้เปิดประจำทุกวัน และจำกัดผู้เข้าชมในหมู่ผู้ที่ได้รับเชิญเท่านั้น อันได้แก่พวกเจ้านาย ขุนนาง และชาวต่างชาติ ต่อมาจึงได้ยินยอมให้สาธารณชนเข้าชมบ้าง และเริ่มมีการเก็บค่าเข้าชมในปี พ.ศ. 2426 ซึ่งมีการนำแบบอย่างมาจากตะวันตก การเก็บเงินค่าเข้าชมมหรสพนี้เองที่แสดงให้เห็นถึงการรับวัฒนธรรมบันเทิงที่เปลี่ยนไปโดยสามารถซื้อหาได้ด้วยเงิน เพื่อแสดงถึงฐานะทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของผู้มีฐานะ การเก็บเงินค่าชมได้รับการอธิบายไว้ว่า

"มีการเล่นเปนนที่ดูสบาย ของเลดีและเอนเทลแมน ซึ่งอยากจะไปดูไม่ให้เปนนที่นั่ง เบียดเสียดกับคนเลวๆ ที่ใส่เสื้อเหม็นสาบ แลไม่ได้ใส่เสื้อมีเทือเปลียบล่อนั้น ครั้นผู้ดีมีชื่อเสียงจะไปดูครบ่อนแลลครงานปลีก ซึ่งไม่ได้เสียเงินก็มีความรังเกียจ กลัวจะต้องเบียดเสียดกับคนสกะปลก หญิงผู้ดีก็มีความรังเกียจที่บุรุษมาเบียดเสียด เพราะเหตุดังนี้ ท่านเอนเทลแมนแลเลดี จึงยอมให้เงินค่าดู ซึ่งลครปรินชเทียเตอร์มีเก็บเงินแก่ผู้ดีขึ้นคราวนี้"²

หลังจากเกิดมหรสพเก็บเงินในครั้งนั้น ส่งผลให้เกิดการสร้างสรรค์และแข่งขันในการจัดมหรสพแนวใหม่เพื่อจูงใจผู้ชมที่มีฐานะ ซึ่งนับจากปี พ.ศ. 2440 เป็นต้นมา ก็ได้มีคณะภาพยนตร์เร่เข้ามาในสยาม หมุนเวียนเปลี่ยนกันไป แสดงถึงค่านิยมของมหรสพชนิดนี้ที่มีมากขึ้น กระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2448 มีนักธุรกิจบันเทิงชาวญี่ปุ่นเข้ามาจัดตั้งโรงฉายภาพยนตร์ถาวรในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกที่เวียงวัดตึก และได้รับการตอบรับจากชาวสยามเป็นอย่างดีจนมีพ่อค้านักลงทุนจัดตั้งกิจการโรงหนังขึ้น อาทิ โรงหนังกรุงเทพฯ โรงหนังสามแยก โรงหนังบางรัก

² ภัทรวดี ภูษณาภิรมย์. (2549). *วัฒนธรรมบันเทิงในชาติไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน. หน้า 39.

เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่โปรดภาพยนตร์เป็นอย่างยิ่ง ทรงมีพระราชประสงค์จะส่งเสริมการภาพยนตร์สมัครเล่นสยามให้เป็นปึกแผ่น กระทั่งได้มีการก่อตั้ง "สมาคมภาพยนตร์สมัครเล่นแห่งประเทศไทย" ภาพยนตร์ในยุคนี้ได้มีการเปลี่ยนจากยุคภาพยนตร์เงียบมาเป็นภาพยนตร์เสียง ธรรมเนียมในการฉายภาพยนตร์ก็เริ่มเปลี่ยนไป เริ่มมีการแบ่งรอบฉายภาพยนตร์จากเดิมที่ฉายหัวค่ำต่อเนื่องยาวไปจนสองยามก็เปลี่ยนเป็นคืนหนึ่งฉายสองรอบคือรอบค่ำและรอบดึก แต่ลักษณะของโรงภาพยนตร์ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป ยังคงเป็นอาคารโรงไม้หลังคามุงสังกะสีเสียส่วนใหญ่ ความคิดในการสร้างโรงภาพยนตร์ให้มีลักษณะโอโถงสง่างามนั้นเริ่มมีผู้เขียนบทความเรียกร้องตามหนังสือพิมพ์³ แต่ก็ยังไม่ได้มีการก่อสร้างขึ้นจริง จนกระทั่งในโอกาสมหามงคลครบรอบ 150 ปีกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริในการเฉลิมฉลองพระนคร โปรตเกล้าฯ ให้จัดสร้างถาวรวัตถุขนาดใหญ่เพื่อเป็นอนุสรณ์ นอกเหนือจากสะพานพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและพระปฐมบรมราชานุสรณ์ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแล้ว อนุสรณ์ที่มีความสำคัญต่อการมรดกและเป็นศรีสง่าแก่พระนครอีกแห่งหนึ่ง คือ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวสยามนั้นมีพัฒนาการมาโดยตลอด เริ่มตั้งแต่มีการเปิดรับเอาวัฒนธรรมจากชาวตะวันตกเข้ามา การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมการพักผ่อนหย่อนใจของชาวสยามเปลี่ยนไป รัฐได้ให้ความสำคัญกับประชาชนทั่วไปมากขึ้น นโยบายของรัฐทำให้การพักผ่อนหย่อนใจแบบชาวตะวันตกได้รับความนิยมแพร่หลายมากขึ้น ซึ่งกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจนี้เองก็มาพร้อมกับสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้น

วิธีการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ มุ่งศึกษาโรงภาพยนตร์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจซึ่งมีบทบาทในสมัยหลัง พ.ศ. 2475 อันได้แก่ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง โรงภาพยนตร์ทหารบก และโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย โดยใช้หลักฐานประเภทเอกสารจากหอดจดหมายเหตุ แบบทางสถาปัตยกรรม และหนังสือที่ระลึกเกี่ยวกับอาคารที่ศึกษา ประกอบกับการสำรวจภาคสนามด้วยตนเอง

โรงภาพยนตร์กับความเป็นสมัยใหม่

การชมภาพยนตร์ถือเป็นกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจที่มีขึ้นและได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และโรงภาพยนตร์ถือเป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมแบบใหม่ในขณะนั้น

นอกจากโรงภาพยนตร์จะทำหน้าที่เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมสมัยใหม่แล้ว ยังทำหน้าที่เป็นเสมือนสถานที่พบปะกันของพวกคนที่มีการศึกษา เนื่องจากภาพยนตร์ที่ฉายในโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงยุคแรกๆ ส่วนใหญ่จะเป็นภาพยนตร์ต่างประเทศ มีภาพยนตร์ไทยอยู่บ้างแต่ก็จำนวนน้อยเต็มที่⁴

³ โดม สุขวงศ์. (2539). *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ กับภาพยนตร์*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ แกรมมี่. หน้า 113.

⁴ ม.ร.ว. รมณีฉัตร แก้วกิริยา. *ศาลาเฉลิมกรุง*. สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. หน้า 52.

นอกจากนี้ที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงยังเป็นที่พักปะสังสรรค์ของชนชั้นกลางและชนชั้นสูง เนื่องจากที่ชั้นสองของอาคารมีห้องขนาดย่อยไว้เป็นที่สำหรับเต้นลีลาศ ภายในมีบาร์ขายเครื่องดื่ม มีเครื่องผสมเหล้าและสามารถทำน้ำแข็งเองได้พร้อมสรรพ⁵

ความทันสมัยของบรรยากาศภายในโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงเป็นที่ตื่นตาตื่นใจของผู้คนในยุคนั้น จนกระทั่งมีผู้กล่าวเอาไว้ว่า

“คนที่ได้เข้าไปชมภาพยนตร์ที่ศาลาเฉลิมกรุงสมัยนั้นแล้วว่า เพียงแค่เสียด่าผ่านประตูเข้าไปในโรงภาพยนตร์เพื่อสัมผัสความเย็นและชมความวิจิตรภายใน รวมทั้งได้ฟังเพลงพร้อมอาบแสงของสีไฟ แคนนี่ก็คุ้มกับค่าผ่านประตูที่เสียไปแล้ว”⁶

รวมทั้งความคิดเห็นของนักแสดงที่เคยมีประสบการณ์แสดงในโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง ก็ย้าว่าโรงภาพยนตร์แห่งนี้คือสถานที่ที่พิเศษกว่าที่อื่นๆ เมื่อเข้าไปในอาคารสามารถก่อให้เกิดความรู้สึกที่ต่างออกไป ดังที่ภาวนา ชนะจิตต์ได้กล่าวว่า

“...จำได้ว่าเฉลิมกรุงตอนนั้นดูสวยสง่า มีบันไดวนใหญ่ๆ แล้วก็มิชชั่นไฟสวยๆ ห้อยอยู่ตรงกลางช่วงพักบันได มีคอฟฟี่ชอปที่เวลาไปนั่งทานแล้วจะรู้สึกว้าวใจดี เพราะคนมีสตางค์เท่านั้นถึงจะเข้าไปนั่งได้...”⁷

เห็นได้ว่าการมีอยู่ของโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง นอกจากจะเป็นประโยชน์ในการสร้างภาพลักษณ์ความทันสมัยให้แก่สยามตามพระราชดำริของรัชกาลที่ 7 แล้ว ยังเป็นสถานที่รองรับกิจกรรมสมัยใหม่คือการชมภาพยนตร์ของประชาชนทั่วไป อีกทั้งสถานที่แห่งนี้ยังเป็นเสมือนแหล่งพบปะกันของเหล่าคนในวงการบันเทิง สอดคล้องกับความเป็นสมัยใหม่ที่ทำให้ผู้คนในสังคมสามารถพบปะกันได้มากยิ่งขึ้น

ความเป็นสมัยใหม่ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นการนำเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาพร้อมกับสถาปัตยกรรมที่ทันสมัยในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง จะเห็นได้ว่าอาคารแห่งนี้ได้สร้างความรู้สึกราบรื่นใจให้แก่บุคคลทั่วไปว่าบ้านเมืองมีความศิวิไลซ์เทียบเท่าตะวันตกด้วย

ข้อบังคับและจรรยาบรรณในการใช้พื้นที่สาธารณะ

เมื่อพิจารณาอาคารโรงภาพยนตร์ในฐานะสถาปัตยกรรมที่ทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมผู้คนอย่างเช่นอาคารริมถนนราชดำเนินกลาง ประกอบกับหลักฐานในเรื่องข้อบังคับของรัฐบาลในยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามที่มีความเกี่ยวข้องกับการเข้าชมมหรสพต่างๆ พบว่ามีการเน้นความสำคัญในเรื่องของการแต่งกายตามสถานที่หย่อนใจต่างๆ ดังปรากฏผ่านบทสนทนาของนายมันและนายคง ซึ่งเป็นหนึ่งในวิธีการประชาสัมพันธ์ของรัฐว่า

⁵ ม.ร.ว. รมณีฉัตร แก้วกิริยา. ศาลาเฉลิมกรุง. สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. หน้า 38.

⁶ ม.ร.ว. รมณีฉัตร แก้วกิริยา. ศาลาเฉลิมกรุง. สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. หน้า 35.

⁷ ม.ร.ว. รมณีฉัตร แก้วกิริยา. ศาลาเฉลิมกรุง. สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. หน้า 32.

“...การที่จิตใจจะเจริญหรือไม่นั้น ย่อมแสดงออกมาให้เห็นโดยการแต่งกาย เหมือนกัน คนที่แต่งกายเลวนั้นน้อยคนนักที่จะเป็นอารยชน

...

คง : พระราชบัญญัติฉบับนั้นว่าด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย ว่าด้วยจรรยา มารยาทในที่สาธารณะสถาน และอื่นๆ อีก เออ แล้วพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ กำหนดวัฒนธรรมสถานใดบ้าง ?

มัน : คุณคอยฟัง ท่านว่า ชาวไทยจักต้องรักษาเกียรติของประเทศชาติ ในที่สาธารณะสถาน หรือที่ปรากฏแก่สาธารณชนภายในเขตเทศบาล ห้ามมิให้แต่งกายในทำนองที่จะทำให้ประเทศชาติเสื่อมเสียไป

....

มัน : ในข้อกำหนดนี้ได้บ่งไว้ด้วยว่า การแต่งกายตามความนิยมอันสุภาพ ในสถานที่ตากอากาศ หรือสถานที่อาบน้ำ หรือแต่งเพื่อเล่นกีฬา หรือแต่งตามความจำเป็นในการประกอบกิจการนั้น ให้แต่งได้ตามควรแก่สถานที่”⁸

จรรยา มารยาทอีกประการนอกเหนือจากประเด็นเรื่องการแต่งกายในที่สาธารณะคือมารยาทในการเข้าชมหรสพ การซื้อบัตรผ่านประตู รัฐได้ขอความร่วมมือเพื่อให้การเข้าชมหรสพเกิดความเป็นระเบียบ ไม่วุ่นวาย ดังว่า

“... ”

มัน : ในเรื่องการรักษามารยาทอันดีงามนั้น ท่านว่า ห้ามมิให้ใช้กำลังเบียดเสียดยื้อแย่งในที่ชุมนุมชน เช่นในการโดยสารยานพาหนะ และเข้าซื้อบัตรผ่านประตู หรือเข้าประตูสถานที่สำหรับมหรสพ เป็นต้น

คง : การเบียดเสียดยื้อแย่งในที่ชุมนุมชน เป็นการแสดงความไม่มีวินัย และมารยาทอันดีงาม เราโดยมากทราบกันดีในเรื่องนี้ แต่หากไม่ได้ปฏิบัติกันอย่างพร้อมเพรียงเท่านั้น เมื่อมีพระราชกฤษฎีกาออกมาดังนี้แล้ว ตามสถานีที่รถไฟ ตามสถานมหรสพ ตามที่ขายตั๋ว เราก็คงจะไม่ได้เห็นการเบียดเสียดกันอย่างโกลาหล เหมือนดังที่เป็นมาแล้ว

มัน : การรักษาจรรยา มารยาทข้อนี้ เป็นของให้คุณแก่ผู้ปฏิบัติเอง ละให้ความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่หรือผู้จัดการด้วย ยิ่งเราเบียด และยื้อแย่งกันเท่าไร ก็ยิ่งทำให้เราแต่ละคน ซ้ำตัว และเข้าโรงมหรสพหรือขึ้นรถลงเรือช้าขึ้นเท่านั้น ส่วนผู้จัดการ หรือเจ้าหน้าที่ขายตั๋ว หรือเจ้าหน้าที่อื่นๆ ก็ยิ่งปฏิบัติหน้าที่ยากขึ้น บางทีถึงกับหัวเสีย เกิดทะเลาะและใช้วาจาที่ไม่สมควรแก่กัน เป็นการเสียประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย”⁹

⁸ หจช.(2)สร.0201.18.1/1 บทสนทนาระหว่างนายมันกับนายคง แสดงทางวิทยุกระจายเสียงประจำเดือนตุลาคม 2484

⁹ หจช.(2)สร.0201.18.1/1 บทสนทนาระหว่างนายมันกับนายคง แสดงทางวิทยุกระจายเสียงประจำเดือนตุลาคม 2484

จะเห็นได้ว่าในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ความเป็นชาตินิยมถูกเน้นความสำคัญให้เป็นประเด็นสาธารณะ ซึ่งสิ่งที่เป็นรูปธรรมนอกเหนือจากการแต่งกายและการเข้าแถวตั้งที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว สิ่งหนึ่งซึ่งสำคัญและเป็นมรดกตกทอดของแนวคิดชาตินิยมมาจนถึงปัจจุบันคือ การให้ความสำคัญกับชาติ เพลงชาติ ธงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี โดยถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญประจำชาติ ได้มีการกำหนดเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 4 ว่าด้วยเรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี

ครั้งหนึ่ง นายสนั่น ปัทมาพินทน์ ครูโรงเรียนมัธยมวัดบพิตรพิมุข ได้ส่งจดหมายถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม เสนอความคิดเห็นเรื่องการทำความเคารพในโรงมหรสพ เคารพธงชาติ และธงประจำกองทหาร ยุวชนทหาร และกองลูกเสือ โดยในเนื้อความตอนหนึ่งระบุว่า

“...ในประเทศเราเอง ขณะเมื่อเสียงเพลงสรรเสริญพระบารมีกังวานขึ้นในโรงมหรสพทั่วไป ขณะเมื่อธงชาติเคลื่อนขึ้นสู่ยอดเสาหรือลงจากยอดเสา ตามสถานที่ราชการ และโรงเรียนทั่วไป และขณะเมื่อธงประจำกองทหาร กองยุวชนทหาร และกองลูกเสือผ่านไป ปรากฏว่าหาได้มีผู้กระทำความเคารพอย่างเคร่งครัดไม่ นอกจากผู้ที่รู้จักหน้าที่ของตน โดยตรงเท่านั้น โดยเฉพาะตามโรงมหรสพ...”¹⁰

หลังจากนั้นก็ได้มีการออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐธรรมนูญฉบับที่ 4 เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี โดยเนื้อหาที่กล่าวถึงการปฏิบัติตนในโรงมหรสพไว้ว่า

“...
๔. เมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งทางราชการบรรเลงในราชการก็ดี ซึ่งบุคคลบรรเลงในโรงมหรสพหรือในงานสโมสรใดๆ ก็ดี ให้ผู้ร่วมงานหรือที่อยู่ในวงงานหรือในโรงมหรสพนั้นแสดงความเคารพ โดยปฏิบัติตามระเบียบเครื่องแบบหรือตามประเพณีนิยม”¹¹

นอกจากประเด็นเกี่ยวกับการเข้าใช้โรงภาพยนตร์ที่มีข้อบังคับทางกฎหมายมาเกี่ยวข้องแล้ว น่าสนใจว่าตัวสถาปัตยกรรมมีบทบาทอย่างไรในการส่งเสริมและสนับสนุนนโยบายของรัฐในยุคนั้น

ศาลาเฉลิมกรุง

ชาติรี ประภิตนทการ ในหนังสือการเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม (2548) เสนอว่า ศาลาเฉลิมกรุงได้ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความศิวิไลซ์ของสยามในสมัยรัชกาลที่ 7 ภายใต้เปลือกของความทันสมัยที่ห่อหุ้มอยู่นั้นได้แฝงความเป็นจารีต สัญลักษณ์ และภาพพจน์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ชาติรีเสนอว่าเป็นเพราะในสังคมสมัยนั้นยังเต็มไปด้วยชนชั้นภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องสะท้อนสิ่งเหล่านั้นในสถาปัตยกรรม โดยซ่อนอยู่ภายใต้

¹⁰ หจข.ศธ.0701.29/1 รัฐนิยม วัฒนธรรม ศีลธรรม

¹¹ หจข.ศธ.0701.29/1 รัฐนิยม วัฒนธรรม ศีลธรรม

รูปแบบที่เรียบง่ายทันสมัยอันสะท้อนภาวะผิเคื่องทางเศรษฐกิจ ตามความเห็นของชาติรี ศาลาเฉลิมกรุงไม่ได้ตั้งใจสร้างขึ้นด้วยแนวคิดสถาปัตยกรรมสมัยใหม่แบบตะวันตก แต่ตั้งใจสร้างด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ภายใต้ความคิดแบบเก่า¹²

ในหนังสือสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4 – พ.ศ. 2480 (2553) สมชาติ จึงสิริอารักษ์ กล่าวถึงการวางผังอาคารของโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงว่านอกจากจะใช้ในการฉายภาพยนตร์แล้วก็สามารถใช้แสดงละครเวทีได้ การวางผังของโรงภาพยนตร์แห่งนี้คำนึงถึงความปลอดภัยสำหรับอาคารสาธารณะ สามารถระบายผู้ชมออกทางประตูด้านข้างได้ และออกแบบให้มีทางเดินได้รอบโรงภาพยนตร์โดยไม่มีทางตัน ภาพรวมของผังอาคารเป็นแบบอสมมาตร (Asymmetry) ไม่เน้นแกน ทำให้ไม่เห็นอิทธิพลของงานคลาสสิกในผังอาคาร ถือเป็นผังที่มีความเป็นโมเดิร์นเด่นชัดมากและไม่เคยเห็นชัดเท่านี้มาก่อนในสยาม¹³

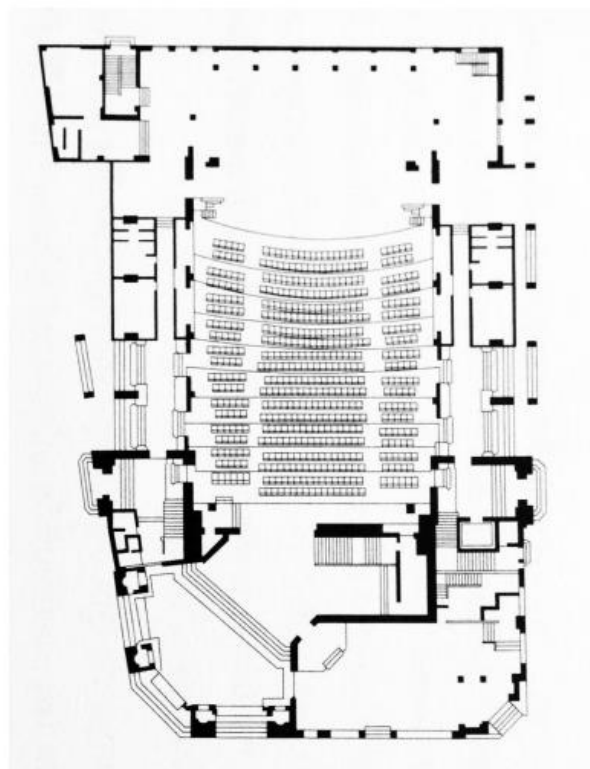
นอกจากนี้ ในวิทยานิพนธ์เรื่อง Building Siam: Leisure, Race And Nationalism in modern Thai ของ Lawrence Chua ในปี พ.ศ. 2555 ได้อ้างอิงงานศึกษาของ Massha Ackorman ที่พูดถึงเครื่องปรับอากาศว่าเป็นการทำให้สถานที่นั้นๆ เกิดบรรยากาศผ่อนคลาย เป็นการสร้างบรรยากาศที่แตกต่างจากบรรยากาศโดยรอบที่ไม่ใช่แค่ภาพและเสียงที่เกิดขึ้นในโรงภาพยนตร์ แต่ยังทำให้ผู้ที่เข้าไปอยู่ในบรรยากาศนั้นลิ้มวันและเวลาที่อยู่ภายนอก ได้หลีกเลี่ยงจากบรรยากาศภายนอกไปโดยสิ้นเชิง โรงภาพยนตร์กลายเป็นพื้นที่ที่คนไทยสามารถจินตนาการรูปลักษณ์ ความรู้สึก และกลิ่นอายของประเทศที่มีอารยะ มีความเจริญก้าวหน้า

นอกจากประเด็นการใช้งานอาคารดังกล่าวข้างต้นแล้ว Lawrence Chua ยังกล่าวถึงค่าเข้าชมภาพยนตร์ที่สะท้อนถึงลูกค้าที่โรงภาพยนตร์คาดหวัง ค่าเข้าชมถูกที่สุดคือราคา 7 สตางค์ และสำหรับผู้ที่ไม่อยากนั่งร่วมกับผู้อื่นจะมีที่นั่งพิเศษจำหน่ายในราคา 40 การเก็บค่าเข้าชมเช่นนี้ทำให้เกิดการแบ่งแยกผู้เข้าชมจากราคาตัวที่ต่างกัน¹⁴

¹² ชาติรี ประภิตนทการ. (2550). *การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม*. กรุงเทพฯ: มติชน., หน้า 276.

¹³ สมชาติ จึงสิริอารักษ์.(2553). *สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4 – พ.ศ. 2480*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า 586.

¹⁴ โดยอัตราค่าเข้าชมนี้ถูกกล่าวอ้างถึงในหนังสือในร่มฉัตร ของ กิตติพงษ์ วิโรจน์ธรรมากูรเช่นกัน



ผังพื้นที่ 1 โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง
ที่มา : สมชาติ จิงสิริอารักษ์. (2553). สถาปัตยกรรมแบบ
ตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4 – พ.ศ. 2480. กรุงเทพฯ:
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า 520.

จากการศึกษาผังอาคารโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง พบว่าผังอาคารมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู การเข้าถึงอาคารสามารถเข้าได้ 4 ทาง ได้แก่ ทางเข้าหลักบริเวณหัวมุมถนนเจริญกรุง ทางเข้าด้านข้างทางทิศเหนือและทิศใต้ และทางเข้าร้านอาหารที่สามารถผ่านมายังโถงต้อนรับด้านหน้าได้

ทางเข้าหลักอยู่บริเวณหัวมุมถนนมีลักษณะเปิดกว้างและยินดีต้อนรับ เป็นการไหลของพื้นที่ว่างจากพื้นที่สาธารณะเข้าสู่ตัวอาคาร ส่วนทางเข้าด้านข้างทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ ไม่ได้มีการเน้นความสำคัญเท่ากับทางเข้าหลัก แต่มีการใช้งานพิเศษในบางโอกาส เช่นพระมหากษัตริย์ที่ไม่ใช่ทางเข้าออกอาคารปะปนกับผู้คนทางเข้าทั้งสองฝั่งนี้เมื่อเข้ามาแล้วมีความต่อเนื่องกับบันไดเพื่อขึ้นไปชั้นบน โดยเฉพาะทางเข้าด้านหลังทางทิศใต้ที่นอกจากจะเชื่อมกับบันไดเหมือนทางเข้าทิศเหนือแล้วยังมีโถงลิฟต์อยู่ด้วย

สิ่งที่น่าสนใจสำหรับผังอาคารโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงคือบริเวณทางเข้าในส่วนของร้านอาหาร การมีร้านอาหารอยู่ร่วมกับโรงมหรสพถือเป็นธรรมเนียมแบบใหม่ที่สยามรับมาจากตะวันตก เป็นการเชื่อมต่อกันของกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในอาคาร ทั้งกิจกรรมการสนทนาในการชมมหรสพ และสามารถออกมารับประทานอาหารในส่วนที่อยู่ติดกันเพื่อเป็นการผ่อนคลายต่อจากกิจกรรมหลักของอาคาร

ภายในอาคารถูกแบ่งสัดส่วนของพื้นที่อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการแยกส่วนบริการ (Service) ให้อยู่บริเวณด้านหลังแยกจากส่วนอื่นๆ ซึ่งส่วนบริการนี้คือส่วนสำหรับการซ่อมบำรุง การขนย้าย งาน ปรับปรุงต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการใช้งานสาธารณะของโรงมหรสพ การจัดวางส่วนบริการให้แยกจากส่วนสาธารณะ ทำให้ไม่เกิดการปะปนกับผู้ที่มาชมการแสดง ซึ่งการแบ่งสัดส่วนอาคารตามหน้าที่การใช้งานก็ถือเป็นแนวคิดแบบ สมัยใหม่ที่สยามรับเอามาจากตะวันตกเช่นกัน

โรงภาพยนตร์ทหารบก

โรงภาพยนตร์ทหารบกถูกสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2482 จากนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการจะย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปที่เพชรบูรณ์ พร้อมกับต้องการให้ลพบุรีที่อยู่ทางใต้ของเพชรบูรณ์ กลายเป็นเมืองศูนย์กลางทางการทหาร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาและนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่จังหวัด ลพบุรี ที่กล่าวได้ว่าเป็นเมืองที่สร้างขึ้นด้วยรูปแบบทันสมัยทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นโรงพยาบาล โรงเรียน สถานีวิทยุ โรงภาพยนตร์¹⁵

การมีสถาปัตยกรรมรูปแบบทันสมัย ถือเป็นอีกสิ่งที่จะช่วยสะท้อนถึงความเจริญของชาติบ้านเมือง ซึ่งได้ปรากฏในคำกล่าวพิธีเปิดเมืองใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2483 ว่า

“...ส่วนอาคารที่ก่อสร้างแล้วเสร็จ เช่น ศาลากลางจังหวัด สถานีตำรวจ ที่ว่าการอำเภอ เมืองลพบุรี สถานีวิทยุกระจายเสียง โรงเรียน โรงพยาบาล สวนสัตว์ ตึกกรมบ้านช่อง ตลาด ถนนหนทาง และอื่นๆ ก็ล้วนแต่ก่อสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กอย่างมั่นคง และทันสมัย ... กล่าวโดยย่อก็คือ ได้ประสิทธิ์ประสาทความเจริญรุ่งโรจน์ใหม่แก่จังหวัดลพบุรีในทุกสถานที่ ยิ่งกว่าครั้งใดๆ ในประวัติศาสตร์...”¹⁶

ในยุคนั้นโรงภาพยนตร์ถือเป็นอาคารสำคัญแห่งหนึ่ง que แสดงถึงความทันสมัย ทำให้โรงภาพยนตร์ทหารบกเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่ถูกกำหนดสร้างขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความเจริญก้าวหน้าของ จังหวัดลพบุรี

งานศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับโรงภาพยนตร์ทหารบกมีจำกัด ใจรัก จันทร์สิน ได้กล่าวไว้เพียงสั้นๆ ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของกลุ่มสถาปนิกรุ่นบุกเบิก พ.ศ. 2459 – พ.ศ. 2508” เฉพาะ ประเด็นของการให้ความสำคัญกับจังหวัดลพบุรีในฐานะเมืองศูนย์กลางทางการทหาร ในสมัยนั้นได้มีการพัฒนา ความเจริญของเมืองลพบุรีจากตัวเมืองเก่าไปสู่เมืองทางทิศตะวันออก และโรงภาพยนตร์เองก็เป็นส่วนหนึ่งของผัง เมืองลพบุรีด้วยสาเหตุที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

¹⁵ ชาตรี ประภิตนทการ. (2550). การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ: มติชน. หน้า 352.

¹⁶ ชาวโฆษณาการ ปีที่ 3 ฉบับที่ 5 (สิงหาคม 2483), หน้า 1085. อ้างถึงชาตรี ประภิตนทการ. (2550). การเมืองและสังคมในศิลปะ สถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ: มติชน. หน้า 347.

ใจรัก จันทรสิน กล่าวถึงลักษณะของโรงภาพยนตร์ทหารบกว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบ Art Deco¹⁷ เมื่อพิจารณาจากผังอย่างคร่าวๆ พบว่าผังของอาคารมีลักษณะสมมาตร เหมือนกันทั้งซ้ายและขวา ทางเข้าอาคารอยู่ด้านหน้าบริเวณกึ่งกลาง



โรงภาพยนตร์ทหารบก

ที่มา : ชาตรี ประภิตนทการ. (2550). *การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม*. กรุงเทพฯ: มติชน. หน้า 345.

อาคารโรงภาพยนตร์ทหารบกถูกออกแบบให้มีความสมมาตรทั้งในผังพื้นและด้านหน้าอาคาร ซึ่งเป็นการออกแบบที่สร้างความรู้สึกเป็นทางการให้แก่ผู้คนที่ผ่านไป เหมือนเช่นอาคารราชการอื่นๆ

รายละเอียดอื่นๆ ของอาคารที่เห็นได้ชัดที่สุดคือองค์ประกอบทางตั้งที่มีลักษณะเหมือนเสาซึ่งขนานปายโรงภาพยนตร์ เป็นการออกแบบในยุคนี้ ชาตรี ประภิตนทการ ได้กล่าวถึงการสร้างสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นสมัยใหม่ในยุคนี้ว่า รัฐบาลพยายามทำลายระบบสัญลักษณ์ที่สะท้อนความมีชนชั้นทางสังคม ลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์หลายประการ ยกเลิกพระราชพิธีและระเบียบต่างๆ ขณะเดียวกันก็สร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองขึ้นมาใหม่¹⁸ ลักษณะศิลปกรรมสมัยใหม่ในยุคนี้จึงมีความเรียบง่ายซึ่งตรงข้ามกับแบบประเพณี ดังจะเห็นได้จากองค์ประกอบทางตั้งทั้งสองที่มีการตกแต่งค่อนข้างเรียบง่าย ตรงไปตรงมา ไม่ได้หรูหราซับซ้อนอย่างศิลปกรรมสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

¹⁷ ใจรัก จันทรสิน. (2549). *สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของกลุ่มสถาปนิกไทยรุ่นบุกเบิก พ.ศ. 2459 – พ.ศ. 2508*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า 84.

¹⁸ ชาตรี ประภิตนทการ.(2550). *การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม*. กรุงเทพฯ: มติชน., หน้า 299-300.



ภาพขยายป้ายหน้าโรงภาพยนตร์ทหารบก

ที่มา : หวน พิณรุฬพันธ์. (2559). *ประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี*.

กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. หน้า 49.

รายละเอียดการประดับตกแต่งอาคารอีกอย่างหนึ่งคือตัวอักษรที่ปรากฏอยู่ด้านหน้าอาคารโรงภาพยนตร์ เขียนว่า “โรงภาพยนตร์ทหานบก” แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมทางด้านภาษาในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีการปรับปรุงภาษาไทยครั้งใหญ่ และได้ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี กำหนดลดรูปพยัญชนะไทยเหลือเพียง 31 ตัว เพื่อมุ่งหมายที่จะปฏิวัติภาษาไทยเสียใหม่ ตัวอักษรไทยถูกลดทอนลงด้วยเป้าประสงค์ที่ต้องการทำให้ภาษาไทยสามารถเรียนรู้ได้ง่าย เนื่องจากในเวลานั้นญี่ปุ่นได้เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยและอ้างว่าภาษาไทยมีพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ที่หลากหลายเรียนรู้ได้ยาก จึงเสนอให้ใช้ภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาราชการแทน จอมพล ป. จึงใช้วิธีนี้เป็นทางออก¹⁹ ทำให้ง่ายต่อชาวต่างชาติในการเรียนรู้ภาษาไทย

ศาลาเฉลิมไทย

ศาลาเฉลิมไทยเป็นโรงภาพยนตร์อีกแห่งหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นับเป็นโรงภาพยนตร์ที่มีความทันสมัยและได้รับความนิยมในสมัยนั้นพอสมควร ปัจจุบันโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยได้ถูกรื้อถอนและแทนที่ด้วยลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์เพื่อเปิดมุมมองทัศนียภาพของวัดราชินีดาและโลหะปราสาท

อาคารศาลาเฉลิมไทยเป็นส่วนหนึ่งในโครงการพัฒนาอาคารริมถนนราชดำเนินของรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยต้องการให้สถานที่แห่งนี้เป็นโรงมหรสพฉายหนังและเล่นละครที่มีลักษณะตามมาตรฐานสากล ดั้งเดิมที่คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2486

¹⁹ นิจ อักษรา. (2554). *จากสยามสู่ไทยแลนด์ การเปลี่ยนแปลงประเทศสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม*. กรุงเทพฯ: ก้าวแรก. หน้า 146-148.

“...ท่านนายกรัฐมนตรีมีคำสั่งให้แจ้งมาว่า ให้กรมศิลปากรวางโครงการจัดตั้ง
ปริทัศน์แสดงละครสมัยใหม่ขึ้น โดยให้ทางรัฐบาลมีหุ้นร่วมด้วย ... โดยมีความประสงค์จะ
ช่วยสนับสนุนผู้มีอาชีพแสดงละครในเวลาให้ดีขึ้น และเพื่อหางานให้หญิงพวกหนึ่งมีงาน
อาชีพที่ถูกต้อง จะได้ไม่ไปเกะกะกับชาวต่างประเทศให้เป็นการเสียเกียรติของชาติไทย...”²⁰

บัณฑิต จุลาสัย ได้กล่าวถึงถนนราชดำเนินและศาลาเฉลิมไทยไว้ในคอลัมน์ “เที่ยวบ้านชมเมือง” ใน
นิตยสารบ้านและสวน ฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ. 2529 ว่าถนนสายนี้เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญก้าวหน้าซึ่ง
ไม่ได้ก้าวหน้ากว่าแค่ประเทศเพื่อนบ้าน แต่เป็นความเจริญก้าวหน้าที่ทัดเทียมกับประเทศยุโรป สองฟากถนนราช
ดำเนินมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยซึ่งเกิดจากการออกแบบอาคารที่ใช้วัสดุก่อสร้างเหมือนกัน มีความสูงไล่เลี่ย
กัน และสิ่งพิเศษกว่าถนนสายอื่นนอกเหนือจากรูปแบบของอาคารทั้งสองฝั่ง นั่นคืออาคารที่ตั้งอยู่บริเวณหัวมุม
ถนนยังได้รับการออกแบบให้มีมุมโค้งสวยงามด้วย²¹

ชาติรี ประกิตนนทการ ได้ตั้งข้อสังเกตเปรียบเทียบระหว่างศาลาเฉลิมกรุงและศาลาเฉลิมไทย ในการ
บรรยายพิเศษหัวข้อ “มรดก 2475 : สถาปัตยกรรมคณะราษฎร” โดยมีเนื้อหาตีพิมพ์ในนิตยสารสารคดีฉบับ
สิงหาคม 2552 ว่าแม้ศาลาเฉลิมกรุงและศาลาเฉลิมไทยจะมีหน้าตาคล้ายกัน การใช้งานใกล้เคียงกัน แต่ก็ถูกให้
ความหมายต่างกัน เพราะศาลาเฉลิมกรุงนั้นรัชกาลที่ 7 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อฉลอง 150 ปีพระนคร
แต่ศาลาเฉลิมไทยถูกสร้างขึ้นโดยคณะราษฎร พร้อมกับอาคารอื่นๆ ตลอดแนวถนนราชดำเนินกลาง ไม่ว่าจะ
โรงแรมรัตนโกสินทร์ โรงแรมสุริยานนท์ อาคารไทยนิยาม เพื่อให้ถนนราชดำเนินแห่งนี้เป็นที่ที่แสดงถึง
ความก้าวหน้าของประเทศภายใต้ระบอบประชาธิปไตย²²

ประชา สุวีรานนท์ กล่าวถึงการรื้ออาคารศาลาเฉลิมไทยที่ถือเป็นอาคารสำคัญของคณะราษฎร
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ว่าอาจเป็นการแก้เคล็ดหรือการเอาชนะต่อการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครอง 2475 ในเชิงสัญลักษณ์ อีกทางหนึ่งนั้น การทุบศาลาเฉลิมไทยถือเป็นการเปิดทัศนียภาพโดยให้
ความสำคัญกับวัดและวังมากกว่าประชาชนทั่วไป

ตอนหนึ่งของบทความของประชา สุวีรานนท์ ในคอลัมน์ วิช่วลคัลเจอร์ ในหนังสือมติชนสุดสัปดาห์
ฉบับวันที่ 12-18 สิงหาคม 2559 ได้กล่าวถึงบทบาทของศาลาเฉลิมไทยเอาไว้ว่า

“... โรงหนังโรงนี้ไม่ใช่แค่ฉายหนังดี แต่มีความทันสมัยและหรูหราเหมือนพระราชวังด้วย
มันเป็น a place to be seen จะไปที่ไร ทุกคนในครอบครัวของเราจะแต่งตัวดีที่สุดใน
ยังต้องเผื่อเวลาไปเดินโฉบฉายหน้าโรงอีกต่างหาก นอกจากนั้น ยังมีร้านขายข้าวโพดคั่ว
ไอศกรีมป๊อปตราเปิด (ซึ่งเอาโดนัลด์ดักมาเป็นเครื่องหมายการค้า) และขนมต่างๆ ...”

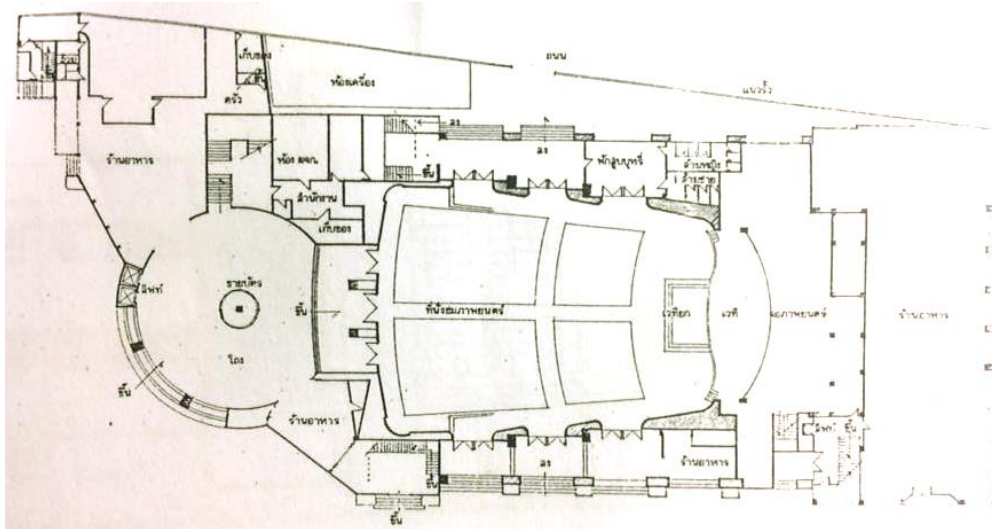
²⁰ หจข.(2)สร.0201.104/6 จัดตั้งบริษัทแสดงละครสมัยใหม่ฯ และปรับปรุงการแสดงละครและดนตรี

²¹ บัณฑิต จุลาสัย. (2529). “เที่ยวบ้านชมเมือง ราชดำเนิน – ไทยนิยาม - เฉลิมไทย”. *บ้านและสวน*, 11(124). หน้า 179-182.

²² ชาติรี ประกิตนนทการ. (2552). “มรดก 2475 : สถาปัตยกรรมคณะราษฎร”. *สารคดี*, 25(294). หน้า 22-26.

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่าโรงศาลาเฉลิมไทยถือเป็นอีกสถานที่ที่ผู้ใช้งานต้องวางตัวให้เหมาะสมสำหรับใช้ชีวิตบนพื้นที่สาธารณะในฐานะที่สถานที่แห่งนี้เป็น “A place to be seen” และสถานที่แห่งนี้เองที่เป็นต้นกำเนิดของ “ข้าวโพดคั่ว”²³ ที่ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมความบันเทิงแบบใหม่

จากทัศนคติที่มีต่ออาคารศาลาเฉลิมไทยของนักวิชาการที่ได้กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าความคิดเกี่ยวกับการมีอยู่ของศาลาเฉลิมไทยนี้มีคุณค่าและความหมายมากกว่าแค่สถาปัตยกรรมแห่งยุคสมัย แต่เฉลิมไทยคืออาคารที่ถือเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองอีกแห่งหนึ่งด้วย



ผังพื้นที่ชั้นที่ 1 โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย

ที่มา : บัณฑิต จุลลาสัย. (2529). “เที่ยวบ้านชมเมือง ราชดำเนิน - ไทยนิยม - เฉลิมไทย”.

บ้านและสวน. 11(124). หน้า 179-182.

ศาลาเฉลิมไทยมีลักษณะผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู มีทางเข้าหลักที่ไว้สำหรับรองรับผู้ที่เข้ามาพักผ่อนหย่อนใจเป็นโรงรูปวงกลมอยู่บริเวณหัวมุม เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าผังของอาคารศาลาเฉลิมไทยมีองค์ประกอบคล้ายกับศาลาเฉลิมกรุง คือทางเข้าอยู่บริเวณหัวมุม มีการไหลของพื้นที่ว่างจากสาธารณะเข้าสู่ภายในอาคาร เมื่อเข้ามาจะพบกับโถง และมีทางแยกไปยังร้านอาหารและทางเข้าโรงละคร นอกจากนี้ผังของศาลาเฉลิมไทยยังมีการแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ออกจากกันอย่างชัดเจนเหมือนศาลาเฉลิมกรุง ซึ่งถือเป็นการวางผังแบบสมัยใหม่ตามแนวคิดตะวันตก

จากการศึกษาพบว่ามีกรกล่าวถึงลักษณะการออกแบบและการประดับตกแต่งศาลาเฉลิมไทยไว้ในหนังสือ “ตำนานโรงหนัง” โดย ธนาทิพ ฉัตรภูติ เนื้อความว่า

²³ ชัญญา ปัญจพล.(2555). “ศาลาเฉลิมไทย” จากโรงละครสู่โรงภาพยนตร์ พ.ศ. 2483 – 2532 : อดีตที่เลื่อนหายไปตามกาลเวลา, ใน มุมมอง : เอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. วารสารโครงการศิลปศาสตร์บัณฑิต เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ฉบับปฐมฤกษ์. หน้า 37.

“บริเวณเชิงบันไดและผนังมีการออกแบบรูปปูนปั้นเป็นรูปนางละครเพื่อใช้เป็น ลวดลายประดับ ตัวโรงมีที่นั่ง 2 ชั้นตามแบบอย่างโรงละครในยุโรป โดยมีโถงหน้าต่างเข้า โรงที่มีลักษณะเป็นทรงกลมเปิดโล่งจนถึงหลังคารูปโดมที่ให้ความสง่าและหรูหรา การ ออกแบบเสาและซุ้มด้วยลวดลายไทยอย่างวิจิตร มีเวทีขนาดใหญ่ที่ด้านหลังเวทีกว้างขวาง พอสำหรับเปลี่ยนฉากได้อย่างสะดวก”²⁴



ด้านหน้าอาคารโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย

ที่มา : ชาตรี ประภิตนันทการ. (2550). การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย
ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ: มติชน. หน้า 334.

เมื่อพิจารณาทางด้านของอาคารศาลาเฉลิมไทย พบว่าองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการ ตกแต่งผนังด้านนอกของอาคารมีความเรียบง่าย มีการเจาะช่องเปิดอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย มีองค์ประกอบ ทางตั้งสร้างจังหวะให้รูปด้านอาคารไม่น่าเบื่อ โดยรวมของผนังอาคารมีการตกแต่งที่เป็นไปในลักษณะเดียวกับ สนามศุภชลาศัยและโรงภาพยนตร์ทหารบก

ผลการศึกษา

การศึกษพบว่าลักษณะร่วมของอาคารเหล่านั้น นอกจากการก่อสร้างด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่แล้ว ยังเป็นสถาปัตยกรรมที่มีขนาดใหญ่ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมมีความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน การจัดวาง ตำแหน่งและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกัน มีการวางผังและแบ่งพื้นที่ใช้งานอย่างชัดเจน มีพื้นที่ ส่วนกลางที่เอาไว้สำหรับใช้งานร่วมกันเป็นพื้นที่สำคัญ

²⁴ ธนาทิพ ฉัตรภูติ. (2547). ตำนานโรงหนัง. กรุงเทพฯ: เวลาดี. หน้า 57.

สรุปผล

การชมภาพยนตร์นั้นเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมมาตั้งแต่สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพียงแต่ยังเป็นกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจที่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มคนเท่านั้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประกอบกับนโยบายสร้างชาติในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม กิจกรรมการชมภาพยนตร์ก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญ รัฐบาลได้ทำการประชาสัมพันธ์สนับสนุนให้ประชาชนเข้าชมภาพยนตร์เพื่อพักผ่อนหย่อนใจในเวลาว่างจากการทำงาน โดยสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่แสดงออกถึงความศิวิไลซ์ผ่านข้อบังคับในการใช้งานพื้นที่สาธารณะและพื้นที่โรงภาพยนตร์

โรงภาพยนตร์ทั้งสามแห่ง ได้แก่ ศาลาเฉลิมกรุง โรงภาพยนตร์ทหารบก และศาลาเฉลิมไทย มีลักษณะร่วมกันคือเป็นสถานที่สำหรับรองรับกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจในยุคสมัยเดียวกัน สามารถตอบสนองความต้องการของผู้คนในยุคสมัย และเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญก้าวหน้าของประเทศ อย่างไรก็ตาม โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงมีความแตกต่างจากศาลาเฉลิมไทยและโรงภาพยนตร์ทหารบก คือเป็นอาคารที่สร้างจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ขณะที่อาคารอีกสองหลังนั้นสร้างในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากแนวคิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ในที่สุดแล้วอาคารทั้งสามก็กลายมาเป็นเครื่องมือในการสร้างวัฒนธรรมแบบใหม่ให้แก่ประชาชนในสมัยเดียวกัน

บทบาทของสถาปัตยกรรมประเภทโรงมหรสพในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นอกจากจะสะท้อนความเจริญก้าวหน้าเป็นสมัยใหม่ผ่านปัจจัยทางด้านสถาปัตยกรรมได้แก่รูปแบบอาคาร วัสดุและเทคนิคการก่อสร้าง การใช้เทคโนโลยีต่างๆ ภายในอาคารแล้ว การมีอยู่ของอาคารเหล่านี้ยังทำให้เกิดวัฒนธรรมการใช้งานที่ผู้เข้าใช้จะต้องทำตัวให้เข้ากับยุคสมัย ตามกฎข้อบังคับเพื่อไม่ให้เกิดความแปลกแยก ถือเป็นต้นกำเนิดของวัฒนธรรมต่างๆ ที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน ตั้งแต่การออกข้อบังคับเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในพื้นที่สาธารณะ วัฒนธรรมในการชมภาพยนตร์ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าแถวเพื่อซื้อบัตรเข้าชมภาพยนตร์ ตลอดจนจำหน่ายข้าวโพดคั่วและขนมขบเคี้ยวที่หน้าโรงภาพยนตร์ และที่สำคัญที่สุดคือการยื่นเคาเตอร์เพลงสรรเสริญพระบารมีก่อนเริ่มฉายภาพยนตร์

โดยสรุป อาคารโรงภาพยนตร์ในยุคนี้ได้ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความทันสมัย ซึ่งนอกจากแสดงออกถึงความเป็นไทยยุคใหม่ผ่านรูปแบบของสถาปัตยกรรมแล้ว ยังแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางสังคมของผู้คนที่ใช้งานสถาปัตยกรรมเหล่านั้น

อาคารโรงภาพยนตร์ที่ได้กล่าวถึงในบทความนี้เป็นอาคารที่รัฐมีส่วนในการสนับสนุนให้สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายของตน แต่ในปัจจุบันโรงภาพยนตร์และโรงมหรสพส่วนมากนั้นอยู่ในความดูแลของเอกชน ซึ่งหากพิจารณาการใช้งานโรงภาพยนตร์ต่างๆ ในปัจจุบันแล้วก็พบว่าไม่ว่าจะเป็นรูปแบบอาคาร การวางผัง หรือแม้แต่วัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ยังถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งถือเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งในการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในยุคนั้น

References

- Aksara,N.(2011). *čhāk Sayām sū thailāēn kān plīanplāēng prathēt samai čhōmphon Por phibūnsongkhram* [From Siam to Thailand Changing the country during the Field Marshal P. Pibulsongkram], Bangkok: Kaorak.
- Chatphut, T.(2004). *tamnān rōng nang* [Cinema legend]. Bangkok: Weladee.
- Chulasai, B.(1986). “thīēo bān chom mūāng rāt damnoēn Thai niyom - chalōēm Thai” [Travel to see the city of Ratchadamnoen - Thai Niyom - Chalermthai] .Baan lae suan 11,124 (December) : 179-182.
- Juengsiriaruk, S.(2010). *sathāpattayakam bāep tawantok nai Sayām samai ratchakān thī sīPhō.Sō. sōngphansīrōjpāetsip* [Western architecture in Siam The reign of King Rama IV - 2480], Bangkok: Faculty of Architecture Silpakorn University.
- Junsin, J.(2006). *sathāpattayakam samai mai khōng klum sathāpanik Thai run bukboēk Phō. Sō. sōngphansīrōjhāsipkāo Phō.Sō. sōngphanhārojpāet* [Modern architecture of Thai architects, 1916 - 1965], Master of Arts Thesis Architectural History Silpakorn University.
- Kaewkiriya, R. *sālā chaloēm krung* [Sala Chaloeckrung], Crown Property Bureau.
- National Archives.(2)SR.0201.104/6 *čhattang bōrisat sadāēnglakhōn samai mai samaimai lāe prapprung kān sadāēnglakhōn lāe dontri* [Establish a modern company And improve performances and music]
- National Archives.(2)SR.0201.18.1/1 *botsonthanā rawāng nāi man kap nāi khong sadāēng thāng wittayu krachāisiāng pračhamdūān Tulākhomsōngphansīrōjpāetsipsī*[The conversation between Mr.Mun and Khong performed on the radio in October 1941]
- National Archives.ST.0701.29/1 *rat niyom wathanatham sīnlatham* [Conventions of state, Culture, Moral]
- Phuchadapirom, P.(2006). *wathanatham banthōēng nai čāt Thai* [Entertainment culture in the Thai nation], Bangkok: Matichon.
- Prakitnontakarn, C.(2007). *kānmūāng lāe sangkhom nai sinlapa sathāpattayakam Sayām samai Thai prayuk čāt niyom* [Politics and society in architectural art Siam Thai modern applied ationalism], Bangkok: Matichon.
- Prakitnontakarn,C.(2009). “mōradok sōngphansīrōjčhetsiphā : sathāpattayakam khana rātsadōn” [Heritage, 1932: Architecture of The Political Party] .Sarakadee 25, 294 (August) : 22-26.

Punjaphol,C.(2012). “sa^la^lchalo^emThaⁱch^akrong^lakhoⁿsu^rong^ph^ap^phayonPho^s.So^song^phansⁱroⁱp
a^etsips^am ‘adⁱt thⁱ l^uan h^ai pai t^am k^an w^el^a , nai mumm^ong :
‘E^hi^atawan ‘o^kchⁱang tai” [Chalerm Thai from the theater to the cinema, 1940 --
1989 : The past thatdisappeared over time , In view: Southeast Asia]. Journal of the
Bachelor of Arts ProgramSoutheast Asia Studies Faculty of Social Sciences Kasetsart
University inaugural edition : 37.

Sukawong, D.(1996). phra ba^t somdet phra pokk^lao kap ph^ap^phayon[HisMajestyKingPrajadhipok
with movies], Bangkok: Ton-aor grammy.